

Бондаренко О. Г., к.держ.упр., доц., НА НГ України, м. Харків

Bondarenko O., Ph.D in Public Administration, associate professor, doctoral student, National Academy of National Guard of Ukraine, Kharkiv

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СПІЛЬНИМИ ДІЯМИ СИЛ БЕЗПЕКИ ПРИ РЕАГУВАННІ НА КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION BY JOINT ACTIONS OF THE SECURITY FORCES IN REACTION ON CRISIS SITUATIONS

У статті обґрунтовані механізми державного управління спільних дій сил безпеки держави при реагуванні на кризові ситуації, уточнено визначення поняття «кризова ситуація», надана класифікація кризових ситуацій.

Ключові слова: механізми державного управління, кризові ситуації, державна безпека, сили безпеки.

The article substantiates the mechanisms of state control of joint actions of the state security forces in responding to crisis situations, clarifies the definition of the concept of “crisis situation”, provides a classification of crisis situations.

Keywords: mechanisms of state administration, crisis situations, state security, security forces.

Постановка проблеми. Внутрішнє і зовнішнє становище України визначається складною сукупністю факторів, що несуть у собі як загрози і ризики поглиблення кризових явищ, так і можливості для виходу на магістральний шлях національного розвитку [1, с. 13]. На жаль у 2017 році продовжувалась тенденція до збільшення кризових та надзвичайних ситуацій (КтаНС). Так, порівняно з 2016 роком загальна кількість КтаНС у 2017 році збільшилася на 11,4 %, при цьому кількість КтаНС природного та соціального характеру збільшилася на 20,2 % та 125 % відповідно [2, с. 2]. Слід зазначити, що кількість класифікованих надзвичайних ситуацій у 2018 році у порівнянні з минулим роком зменшилась на 13 %. При цьому кількість НС техногенного характеру зменшилась на 27 %, природного характеру зменшилась на 8 %, а соціального характеру залишилась на рівні минулого року. Водночас, у порівнянні з аналогічним періодом 2017 року, кількість загиблих збільшилась на 13% [3]. Статистика кримінальних злочинів за 2013-2018 рр., яку формує Генеральна прокуратура України [4] тільки підтверджує загрозливий стан кризових ситуацій. Таким чином, залишаються актуальними питання удоско-

налення державного управління реагуванням на кризові ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що дослідження щодо розроблення механізмів державного управління спільними діями сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації практично не проводилося. Разом з тим, безперечним є вклад окремих вчених у досліджувану проблематику. Так, Дегтяр А.О. та Белай С.В. у науковій статті [5] досліджували державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в Україні, зокрема розглядався методологічний аспект формування таких механізмів, сформульовано низку наукових і прикладних завдань, наведено методичку, сформовано схему логіки відповідного дослідження. Проблеми кризового менеджменту у державному управлінні, його функції та передумови розглядали Барковець А.І. та Шведун В.О. у науковій праці [6]. Питання управління у сфері цивільного захисту як галузі державного управління і складової національної безпеки щодо захисту особи, суспільства й держави від надзвичайних ситуацій та їх наслідків розглядався Засуцьком С.С. у статті [7]. Дефініції поняття «кризова ситуація», а також основні підходи до періодизації процесу управління кризами, підходи до класифікації кризових ситуацій аналізували у своєму дослідженні [8] Гризун А.І. та Лозова І.Л. Поняття «кризова ситуація, зумовлена воєнно-політичними чинниками», «воєнно-політична криза» в теорії державного управління у науковій статті [9] розкрив Гута С.С. Устименко О.В. у своїй науковій статті [10] обґрунтовує необхідність та механізми застосування ситуаційних центрів державних органів в якості резервної системи приведення у готовність сил оборони держави. Попри безумовне наукове значення та глибину приведених досліджень слід зазначити, що вказані автори не розглядають механізми державного управління саме спільних дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації, роль ситуаційних центрів, органів державної влади і місцевого самоврядування в цих питаннях, потребує уточнення визначення самого поняття «кризова ситуація».

Постановка завдання. Мета статті полягає у обґрунтуванні механізмів державного управління спільними діями сил безпеки держави при реагуванні на кризові ситуації, а також ролі регіональних ситуаційних центрів, органів державної влади та місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Кризові ситуації можуть виникнути у будь-який час у будь-якій сфері діяльності та у будь-якому регіоні, що, безперечно, приводить до заподіяння шкоди життєво важливим інтересам громадян та їх об'єднанням, об'єктам соціальної інфраструктури, підприємствам, органам державної влади тощо. Яскравим прикладом такої кризової ситуації є пожежа на 6-му арсеналі МО України, яка розпочалась о 3.30 09.10.2018 року. На момент початку пожежі на 6-му арсеналі зберігалось 69,5 тисяч тон боєприпасів, з них 43 тисячі тон – придатних до використання [11]. Було евакуйоване понад 12 тис. 500 осіб з м. Ічня та 30 прилеглих населених

пунктів, що знаходяться у 16-ти кілометровій зоні [12]. Всього до проведення рятувальних та інших невідкладних робіт в районі надзвичайної ситуації залучено близько 1 тис. осіб та 212 од. техніки, у тому числі від: ДСНС – 260 осіб, 75 од. техніки та 2 літаки Ан-32П; Нацполіції – 482 особи та 68 од. техніки; Нацгвардії – 114 осіб та 9 од. техніки; СБУ – 110 осіб та 23 од. техніки; комунальних служб – 46 осіб та 38 од. техніки [13].

Слід зазначити, що сьогодні у законодавстві немає такого визначення кризової ситуації, яка б повно та всебічно характеризувало дане поняття. Кодекс цивільного захисту України оперує поняттям «надзвичайна ситуація» та трактує таким чином «надзвичайна ситуація – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності» [14]. Нажаль, вказане визначення не встановлює зв'язку із категорією «кризова ситуація», хоча останнє поняття дедалі все більше застосовується у нормативно-правових актах, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки України.

У Законі України від 25.12.2014 р. № 43-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» щодо вдосконалення координації і контролю у сфері національної безпеки і оборони» зазначено, що «...кризовою ситуацією вважається крайнє загострення протиріч, гостра дестабілізація становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні» [15]. Ю. П. Бабков та М. М. Адамчук у [16] надають власне авторське визначення поняття «кризова ситуація». Цілком погоджуючись з вказаними авторами, ми вважаємо за доцільне уточнити визначення поняття «кризова ситуація». Кризова ситуація – це обстановка з високим рівнем напруженості, що склалася або може скластися внаслідок дій, здатних призвести до заподіяння шкоди життєво важливим інтересам людини і громадянина, яка характеризується крайнім загостренням протиріч, гострою дестабілізацією становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні, реагування на яку потребує залучення в обмежені строки додаткових сил та засобів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, сил безпеки, сил оборони та інших утворених відповідно до Законів України військових, правоохоронних формувань і сил цивільного захисту, громадських організацій і об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій без введення надзвичайних адміністративно-правових режимів. Авторами у [17, стор. 26] запроваджено градацію періодів функціонування сектору безпеки і оборони, саме:

- мирний час або повсякденна діяльність;
- кризові ситуації мирного часу, що загрожують національній безпеці України;
- особливий період (воєнний час).

Ми розглядаємо класифікацію кризових ситуацій за масштабом та характером. За масштабом кризові ситуації поділяються на: локальні, місцеві, регіональні та загальнодержавні. За характером: воєнно-політичні, кримінального характеру, соціально-економічні та соціально-політичні, техногенного характеру, природного характеру.

Законом України від 21.06.2018 № 2469-VIII «Про національну безпеку України» визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони [18]. Відповідно, основними силами, які залучаються до дій у період кризових ситуацій мирного часу є сили безпеки (СБ) на чолі із Міністерством внутрішніх справ України (Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба, Державна прикордонна служба України), а у особливий період (воєнний час) – сили оборони (СО) на чолі із Генеральним штабом Збройних сил України.

Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 «Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України» зазначено, що одним із основних шляхів досягнення необхідних оперативних та інших спроможностей складових сектору безпеки і оборони є «створення єдиної системи ситуаційних центрів державних органів, що входять до сектору безпеки і оборони, а також інших органів державної та місцевої влади, забезпечення її ефективною координації з використанням можливостей Головного ситуаційного центру України, формування умов для забезпечення взаємодії цієї системи із Ситуаційним центром НАТО (SITCEN)» [19].

Таким чином, для управління спільними діями СБ при реагуванні на кризові ситуації мають створюватись Ситуаційні центри (СЦ) під керівництвом центрального або регіональних (обласних) органів державної влади та місцевого самоврядування.

Механізм державного управління спільними діями СБ при реагуванні на кризові ситуації представлений на рисунку 1.

На наш погляд, СЦ мають створюватись у обласних центрах та містах-мільйонниках, комплектуватись спеціалістами у галузях громадської безпеки, боротьби зі злочинністю; протидії загрозам техногенного, природного характеру; протидії загрозам воєнно-політичного характеру та іншими, спеціалістами в галузі безпеки і оборони. Очолюватись такі СЦ мають одним

із заступників голів обласних державних адміністрацій у обласних СЦ або одним із заступників міських голів у міських СЦ міст-мільйонників. Слід зазначити, що у мирний час у період виконання СБ та СО завдань повсякденної діяльності вказані СЦ мають постійно і безперервно проводити моніторинг оперативної обстановки. Результати такого моніторингу мають передаватися до Головного СЦ, де вони аналізуються та висновки надаються до Ради національної безпеки і оборони.

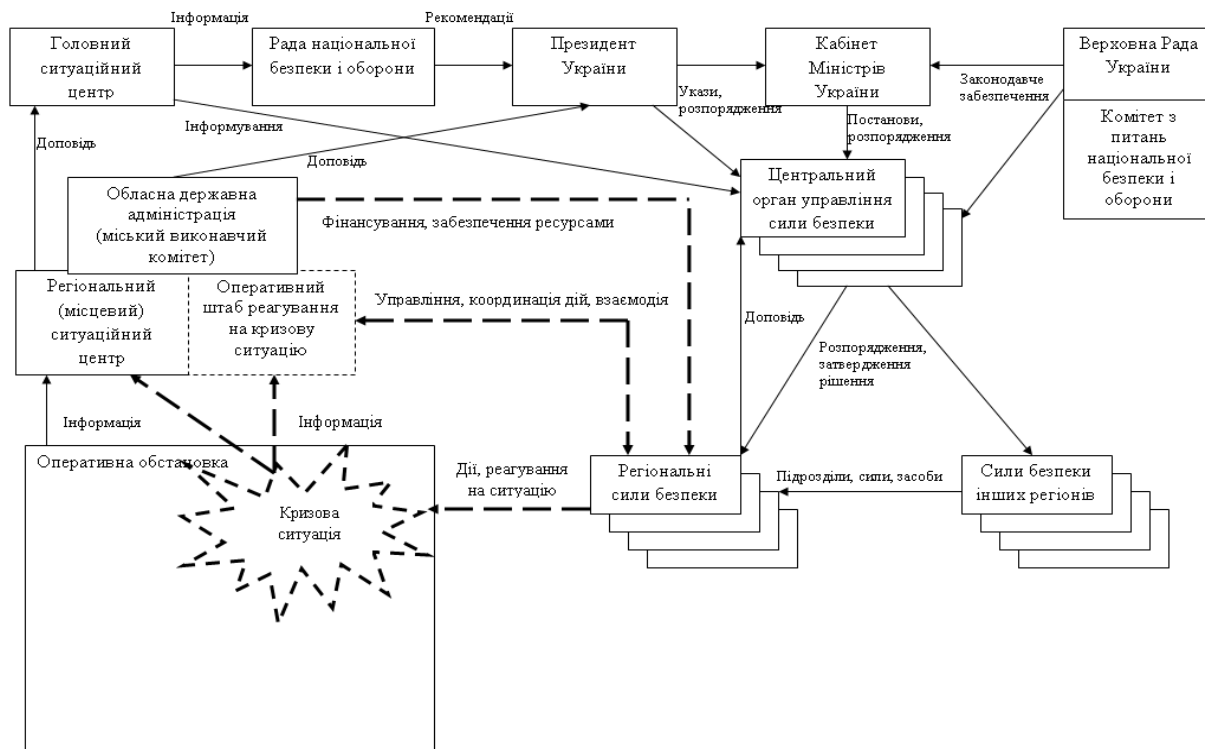

Рис. 1. Механізм державного управління спільними діями сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації

При виникненні кризових ситуацій у ситуаційних центрах мають у найкоротший термін визначатись за відповідним методиками характер ситуації, масштабність ситуації (локального, міського, регіонального, загальнодержавного рівнів), головних відповідальних, безпосередніх учасників, органів, що мають допоміжну роль сприяння виконання, органів, відповідальних за забезпечення тощо. У подальшому на СЦ покладатиметься завдання створення оперативного штабу, залучення відповідних СБ та управління їх спільними діями при реагуванні на кризові ситуації. Фінансування дій СБ та забезпечення них матеріальними ресурсами при реагуванні на кризові ситуації регіонального (місцевого) рівня мають здійснюватись з бюджетів відповідних регіонів (міст). Звичайно, що при виникненні будь-якої кризової ситуації регіональні СЦ мають повідомляти Головний СЦ про характер, масштаби та хід ліквідації кризової ситуації. Така ж інформація повинна поступати від регіональних ор-

ганів державної влади до адміністрації Президента. У випадках, коли регіональних сил безпеки не вистачає для реагування на кризові ситуації регіонального рівня, після доповідей регіональних СЦ до Головного СЦ і надання відповідної інформації від Головного СЦ до центральних органів управління СБ, а також регіональних СБ до своїх центральних органів управління, приймаються відповідні рішення щодо залучення СБ інших регіонів, їх підрозділів, сил та засобів.

Якщо кризова ситуація приймає ознаки загальнодержавного рівня, то керівництво спільними діями СБ при реагуванні на таку ситуацію покладається на Головний СЦ, про що інформується Рада національної безпеки і оборони, адміністрація Президента, Кабінет Міністрів України та центральні органи управління силами безпеки. РНБО готують рекомендації Президенту, адміністрацією Президента готуються укази та розпорядження Кабінету Міністрів України і центральним органам управління СБ. КМУ також готують розпорядження до центральних органів управління СБ щодо реагування на кризові ситуації. Верховна рада України та її Комітет з питань національної безпеки і оборони має законодавчо забезпечити діяльність Головного СЦ, РНБО, Президента України, КМУ, сил безпеки і сил оборони, регіональних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, регіональних СЦ, об'єднань громадян та громадських організацій щодо реагування на кризові ситуації мирного та воєнного часу.

Висновки. Таким чином, питання реагування на кризові ситуації залишаються актуальними і потребують розроблення відповідних механізмів державного управління спільними діями сил безпеки держави. Одними із ключових ознак кризових ситуацій мирного часу є те, що вони можуть призвести до заподіяння шкоди життєво важливим інтересам людини і громадянина; дестабілізувати становище в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні; потребують залучення в обмежені строки додаткових сил та засобів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також сил безпеки різних відомств; як правило, не потребують введення надзвичайних адміністративно-правових режимів. Основними силами, які залучаються до дій у період кризових ситуацій мирного часу є сили безпеки на чолі із Міністерством внутрішніх справ України (Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба, Державна прикордонна служба України). Для управління спільними діями сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації мають створюватись Ситуаційні центри під керівництвом центрального або регіональних (обласних) органів державної влади та місцевого самоврядування. У мирний час у період виконання силами безпеки завдань повсякденної діяльності вказані регіональні ситуаційні центри мають постійно і безперервно проводити моніторинг обстановки, а при виникненні кризових ситуацій визначати за відповідними методиками характер ситуації, масштабність ситуації, головних відповідальних, безпосередніх учасників, органів, що мають допоміжну роль

сприяння виконання, органів, відповідальних за забезпечення тощо. У подальшому на ситуаційні центри покладатиметься завдання залучення відповідних сил безпеки та управління їх спільними діями при реагуванні на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці України.

Список використаних джерел:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». К. : НІСД, 2017. 928 с.
2. Звіт про основні результати діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій у 2017 році. URL: [http://www.dsns.gov.ua/files/2018/1/26/Zvit%202017\(%D0%9A%D0%9C%D0%A\).pdf](http://www.dsns.gov.ua/files/2018/1/26/Zvit%202017(%D0%9A%D0%9C%D0%A).pdf).
3. В держслужбі з надзвичайних ситуацій підбили підсумки роботи впродовж першого півріччя 2018 року. URL: http://mvs.gov.ua/ua/news/14794_V_Derzhsluzhbi_z_nadzvichaynih_situaciy_pidbili_pidsutki_roboti_vprodovzh_pershogo_pivrichchya_2018_roku_FOTO.htm
4. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2013-2018 рр. / Генеральна прокуратура. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html>.
5. Дегтяр А.О., Белай С.В. Дослідження державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в Україні: методологічний аспект. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*: електронне фахове видання, 2015. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2015_1/20.pdf.
6. Барковець А.І., Шведун В.О. Антикризовий менеджмент у державному управлінні. *Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 22–23 лютого 2017 р. Х.: НУ ЦЗУ, 2017. С. 197.
7. Засулько С.С. Місце та роль державного управління у системі цивільного захисту в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: юридична*. № 3. Львів: ЛДУВС, 2011. С. 101-111.
8. Gizun A., Lozova I. Analysis of «crisis» definition and basic aspects of business continuing planning concept. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*, 2016, vol.22, issue1, p. 99-108.
9. Гута С.С. Поняття «кризова ситуація, зумовлена воєнно-політичними чинниками», «воєнно-політична криза» в теорії державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*, 2017. № 7. С. 116-120.
10. Устименко О.В. Ситуаційні центри державних органів як резервна система приведення у вищі ступені бойової готовності частин і підрозділів сил оборони. *Науковий часопис Академії національної безпеки*, 2018. № 2 (18). С. 136-148.
11. Полторак рассказал, сколько боеприпасов хранилось на арсенале возле Ични. URL: <https://focus.ua/ukraine/409023-poltorak-rasskazal-skolko-boepripasov-xranilos-na-arsenale-voze-ichni.html>.
12. Оперативна інформація про пожежу та вибухи на території 6 арсеналу Міністерства оборони поблизу Ічни (оновлено). URL: http://mvs.gov.ua/ua/news/15979_Operativna_informaciya_pro_pozhezhu_ta_vibuhi_na_teritorii_6_arsenalu_Ministerstva_oboroni_poblizu_Ichni_ONOVLENO.htm.

13. Оперативна інформація щодо ліквідації наслідків пожежі на території 6 арсеналу Міністерства оборони поблизу смт Дружба (станом на 8 год. 30 хв. 11 жовтня). URL: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Nadzvichayni-podiyi/84006.html>.

14. Кодекс цивільного захисту України від 01.10.2012 р. № 5403 – VI (зі змінами). URL: <http://rada.gov.ua>.

15. Про внесення змін до Закону України Про Раду національної безпеки і оборони України щодо вдосконалення координації і контролю у сфері національної безпеки і оборони: Закон України від 25.12.2014 р. № 43-VIII (зі змінами). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/43-19/paran20?nreg=43-19&find=1&text>.

16. Бабков Ю. П., Адамчук М.М. Підходи до прийняття рішень при реагуванні на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України*: матеріали Міжнар. наук.-прак. конф., м. Київ (25–26 листопада 2016 р.). К.: ПАЛИВОДА А. В., 2016. С. 24–27.

17. Белай С.В., Бондаренко О.Г. Удосконалення механізмів реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці України. *Процес модернізації системи державного управління: конституційний, адміністративний та фінансовий аспекти*: колективна монографія / за заг. редакцією д.ю.н. проф. А.С. Нестеренка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 19-33.

18. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України": Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016. / Президент України. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>.

References:

1. *Analitychna dopovid` do Shhorichnogo Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verhovnoyi Rady Ukrayiny «Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovy`shhe Ukrayiny` v 2017 roci»*. К. : NISD, 2017. Print.

2. *Zvit pro osnovni rezul'taty` diyal'nosti Derzhavnoyi sluzhby` Ukrayiny` z nadzvy`chajny`x sy`tuacij u 2017 roci*. Web. 30 Oct. 2018. <[http://www.dsns.gov.ua/files/2018/1/26/Zvit%202017\(%D0%9A%D0%9C%D0%A\).pdf](http://www.dsns.gov.ua/files/2018/1/26/Zvit%202017(%D0%9A%D0%9C%D0%A).pdf)>.

3. *V derzhsluzhbi z nadzvy`chajny`x sy`tuacij pidby`ly` pidsumky` roboty` vprodovzh pershogo pivrichchya 2018 roku*. Web. 30 Oct. 2018. <http://mvs.gov.ua/ua/news/14794_V_Derzhsluzhbi_z_nadzvichaynih_situacij_pidbili_pidsumki_roboti_vprodovzh_pershogo_pivrichchya_2018_roku_FOTO.htm>.

4. *Yedy`ni zvity` pro kry`minal`ni pravoporushennya za 2013-2018 rr. / General`na prokuratura*. Web. 30 Oct. 2018. <<https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html>>.

5. Dyegtyar, A.O. and Byelaj, S.V. "Doslidzhennya derzhavny`x mexanizmiw proty`diyi kry`zovy`m yavy`shham social`no-ekonomichnogo karakteru v Ukrayiny`: metodologichny`j aspekt". *Teoriya ta prakty`ka derzhavnogo upravlinnya i miscevogo samovryaduvannya: elektronne faxove vy`dannya 1 (2015)*. Available at: http://el-zbirndu.at.ua/2015_1/20.pdf.

6. Barkovecz, A.I. and Shvedun, V.O. "Anty`kry`zovy`j menedzhment u derzhavnomu upravlinni". *Derzhavne upravlinnya u sferi cy`vil`nogo zaxy`stu: nauka, osvita, prakty`ka: materialy` Vseukrayins`koyi naukovo-prakty`chnoyi*

internet-konferenciyi, 22–23 lyutogo 2017 r. Kh.: NU CzZU, 2017. 197. Print.

7. Zasn`ko, S.S. "Misce ta rol` derzhavnogo upravlinnya u sy`stemi cy`vil`nogo zaxy`stu v Ukrayini". *Naukovy`j visny`k L`vivs`kogo derzhavnogo universy`tetu vnutrish-nix sprav. Seriya: yury`dy`chna* 3 (2011): 101-111. Print.

8. Gizun, A. and Lozova, I. "Analysis of «crisis» definition and basic aspects of business continuing planning concept". *Ukrainian Scientific Journal of Information Security* 22 (1) (2016): 99-108. Print.

9. Guta, S.S. "Ponyattya «kry`zova sy`tuaciya, zumovlena voyenno-polity`chny`my` chy`nny`kamy`», «voyenno-polity`chna kry`za» v teorii derzhavnogo upravlinnya". *Investy`ciyi: prakty`ka ta dosvid* 7 (2017): 116-120. Print.

10. Usty`menko, O.V. "Sy`tuacijni centry` derzhavny`x organiv yak rezervna sy`stema pry`vedennya u vy`shhi stupeni bojovoyi gotovnosti chasty`n i pidrozdiliv sy`l oborony`". *Naukovy`j chasopy`s Akademiyi nacional`noyi bezpeky`* 2 (18) (2018): 136-148. Print.

11. *Poltorak rasskazal, skol`ko boepry`pasov xrany`los` na arsenale vozle Y`chny`*. Web. 30 Oct. 2018. <<https://focus.ua/ukraine/409023-poltorak-rasskazal-skolko-boepripasov-xranilos-na-arsenale-vozle-ichni.html>>.

12. *Operaty`vna informaciya pro pozhezhu ta vy`buxy` na tery`toriyi 6 arsenalu Ministerstva oborony` pobly`zu Ichni (onovleno)*. Web. 30 Oct. 2018. <http://mvs.gov.ua/ua/news/15979_Operativna_informaciya_pro_pozhezhu_ta_vibuhi_n_a_teritorii_6_arsenalu_Ministerstva_oboroni_poblizu_Ichni_ONOVLENO.htm>.

13. *Operaty`vna informaciya shhodo likvidaciyi naslidkiv pozhezhi na tery`toriyi 6 arsenalu Ministerstva oborony` pobly`zu smt Druzhba*. Web. 30 Oct. 2018. <<http://www.dsns.gov.ua/ua/Nadzvichayni-podiyi/84006.html>>.

14. *Ukraine. The Verhovna Rada of Ukraine. Kodeks cy`vil`nogo zaxy`stu Ukrayiny`*. Web. 30 Oct. 2018. <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>>.

15. *Ukraine. The Verhovna Rada of Ukraine. Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny` Pro Radu nacional`noyi bezpeky` i oborony` Ukrayiny` shhodo vdoskonalennya koordynaciyi i kontrolyu u sferi nacional`noyi bezpeky` i oborony`*. Web. 30 Oct. 2018. <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/43-19/paran20?nreg=43-19&find=1&text>>.

16. Babkov, Yu. P. and Adamchuk, M.M. "Pidxody` do pry`jnyattya rishen` pry` reaguvanni na kry`zovi sy`tuaciyi, shho zagrozhuyut` nacional`nij bezpeci Ukrayiny`". *Stan ta perspekty`vy` reformuvannya sektoru bezpeky` i oborony` Ukrayiny` : materialy` Mizhnar. nauk.-prak. konf., m. Ky`yiv (25–26 ly`stopada 2016 r.)*. K., 2016. 24–27. Print.

17. Byelaj, S.V. and Bondarenko, O.G. "Udoskonalennya mexanizmiv reaguvannya na kry`zovi sy`tuaciyi, shho zagrozhuyut` derzhavnij bezpeci Ukrayiny`". *Proces modernizaciyi sy`stemy` derzhavnogo upravlinnya: konsty`tucijny`j, administraty`vny`j ta finansovy`j aspekty` : kolekty`vna monografiya / za zag. redakciyeyu d.yur.n. prof. A.S. Nesterenka*. Odesa: Vy`davny`chy`j dim «Gel`vety`ka», 2017. Print.

18. *Ukraine. The Verhovna Rada of Ukraine. Pro nacional`nu bezpeku Ukrayiny` : Zakon Ukrayiny`*. Web. 30 Oct. 2018. <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>>.

19. *Ukraine. The Prizident of Ukraine. Pro rishennya Rady` nacional`noyi bezpeky` i oborony` Ukrayiny` vid 4 bereznya 2016 roku "Pro Konceptiyu rozvy`tku sektoru bezpeky` i oborony` Ukrayiny`"*. Web. 30 Oct. 2018. <<http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>>.